

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ, ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ και ΑΝΑΓΝΩΣΤΡΙΕΣ

Το βιβλίο και το κοινό του στην Ελλάδα

Έρευνα για την αναγνωστική συμπεριφορά στην Ελλάδα

Επιστημονική διεύθυνση: ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΟΣΔΕΛ, στο πλαίσιο των πολιτιστικού και κοινωνικού έργου που υλοποιεί προς όφελος των συμβασιούχων του, συντόνισε και χρηματοδότησε την έρευνα «Αναγνώσεις, αναγνώστες και αναγνώστριες – Το βιβλίο και το κοινό του στην Ελλάδα». Η έρευνα, με θέμα την αναγνωστική συμπεριφορά των Ελλήνων και των Ελληνίδων, διενεργήθηκε το 2021, υπό τη διεύθυνση του Νίκου Παναγιωτόπουλου, καθηγητή κοινωνιολογίας στο Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Για την εκπόνηση της έρευνας ακολουθήθηκε ένας συνδυασμός της ποσοτικής και της ποιοτικής μεθόδου, οι οποίες λειτούργησαν συμπληρωματικά.

Συγκεκριμένα, στόχος της στατιστικής ανάλυσης, που πραγματοποιήθηκε κατά την ποσοτική έρευνα, ήταν ο εντοπισμός των κοινωνικο-δημογραφικών παραμέτρων και των συναφών παραγόντων που συσχετίζονται σημαντικά με τον δείκτη ανάγνωσης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν βασίστηκαν στην πανελλαδική έρευνα που διεξήγαγε η εταιρία έρευνας αγοράς και δημοσκοπήσεων Metron Analysis, κατά τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο του 2021, σε τυχαίο δείγμα 1.500 νοικοκυριών.

Η ποιοτική έρευνα διεξήχθη στη βάση 80 συνεντεύξεων, με πραγματικούς αναγνώστες και πραγματικές αναγνώστριες, που έλαβαν χώρα στις εξόδους βιβλιοπωλείων και βιβλιοχαρτοπωλείων, με χρήση έντυπου ερωτηματολογίου και ελεύθερης συζήτησης. Από το σύνολο των συνεντεύξεων, οι 50 πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα, οι 15 στη Θεσσαλονίκη και οι 15 στην υπόλοιπη περιφέρεια, ενώ καταβλήθηκε προσπάθεια η επιλογή των βιβλιοπωλείων να είναι αντιπροσωπευτική του συνόλου και του είδους των βιβλιοπωλείων της χώρας. Επιπλέον, διενεργήθηκαν 20 συνεντεύξεις εθνογραφικού τύπου έρευνας, στο περιβάλλον των συνεντευξιαζόμενων, με πραγματικούς, δυνητικούς και μη αναγνώστες.

Η λέξη ανάγνωση, όπως ξέρουμε, από τη μία ορίζει την καθημερινή πρακτική της αποκωδικοποίησης γραπτών μηνυμάτων, στα ωράρια, στους δρόμους, στις ταμπέλες, στις οδούς κλπ. και από την άλλη προσδιορίζει την οικειοποίηση ορισμένων πολιτισμικών αγαθών. Η έρευνα αυτή βασίζεται σε αυτήν τη δεύτερη έννοια της λέξης και στοχεύει να εξηγήσει πώς άνθρωποι που ξέρουν να διαβάζουν, διαβάζουν λίγο ή καθόλου. Με άλλα λόγια, πώς διενεργείται το

πέραςμα από το πρώτο στο δεύτερο επίπεδο, δηλαδή από το διαβάζω στο διαβάζω πολύ.

Η εν λόγω έρευνα επιχειρεί όχι μόνο να επικαιροποιήσει τη γνώση μας για τη σχέση που διατηρούν οι έλληνες πολίτες με την ανάγνωση, αλλά και να υπερβεί τα όρια που χαρακτήριζαν τις μέχρι τώρα σχετικές έρευνες, τα οποία έθετε, αναγκαστικά, ο διαπιστωτικός τους χαρακτήρας. Βασικές επιδιώξεις του έργου είναι αφενός, να περιγράψει και να εξηγήσει το σύστημα των παραγόντων που καθορίζουν την αναγνωστική συμπεριφορά και, αφετέρου, με τον τρόπο και τη φύση των αποτελεσμάτων, των συμπερασμάτων και των προτάσεων, να αποτελέσει αφορμή για να επανεισαχθούν στη δημόσια προβληματική η πρακτική της ανάγνωσης, το παρόν και το μέλλον της, ως κυρίαρχα πολιτισμικά διακυβεύματα.

Αξιοποιώντας έναν μεγάλο όγκο εμπειρικής και κριτικής θεωρητικής εργασίας και προσφεύγοντας σε μία καινούργια γλώσσα, που επιτρέπει την παράθεση της θεωρητικής κατασκευής και των γεγονότων τα οποία η ερευνητική διαδικασία αποκαλύπτει, η παρούσα έρευνα επαναδιατυπώνει όλα τα βασικά παραδοσιακά ερωτήματα για την ανάγνωση, τα οποία συνδέονται οργανικά με την κατανόηση των κοινωνικών συνθηκών που γεννούν την αγάπη για την ανάγνωση. Παράλληλα, αναλύει τον σύνθετο δεσμό μεταξύ ανάγνωσης, κουλτούρας, κοινωνικών σχέσεων και εξουσίας στη σημερινή ελληνική κοινωνία.

Η βασική προβληματική, πάνω στην οποία δομήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα, θεμελιώθηκε στη θέση σύμφωνα με την οποία αν και η ανάγνωση, ως πολιτισμική, δηλαδή κοινωνική πρακτική, είναι κοινωνικά καθορισμένη, ωστόσο, *δεν αποτελεί απλώς μία πολιτισμική πρακτική, όπως οι άλλες*. Σύμφωνα με τη λογική του συγκεκριμένου ερευνητικού διαβήματος, η πρακτική της ανάγνωσης χρησιμεύει πλέον στα πάντα, τόσο στις τεχνικές όσο και στις συμβολικές δραστηριότητες. Συνεπώς, η κατανόηση του θεμελιώδους πολυμορφικού χαρακτήρα της, ο οποίος την καθιστά εργαλείο όλων των επαγγελματιών και υλοποιήσιμη σε όλους τους χώρους, οδηγεί στην εξήγηση του μείζονος, πολιτικής σημασίας, γεγονότος: πώς οι ανισότητες στην κατανομή της ανάγνωσης παράγουν, αναγκαστικά, πολλές και δύσκολα αναστρέψιμες ανισότητες σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και επικοινωνίας.

Στην προοπτική αυτήν, η έρευνα οδηγήθηκε στην επεξεργασία και τη διατύπωση των βασικών, επιστημονικά θεμελιωμένων αρχών, οι οποίες είναι σκόπιμο να διέπουν κάθε σχέδιο ισχυρής ενδυνάμωσης, πλατιάς διάχυσης και καθολικής νομιμοποίησης της πρακτικής της ανάγνωσης. Ειδικότερα, με βάση τις αρχές της επιστήμης της πολιτισμικής διάχυσης και της κατανάλωσης συμβολικών αγαθών, η συγκεκριμένη έρευνα εξέτασε τους όρους ενός πραγματικού εκδημοκρατισμού μιας πρακτικής τόσο ασκητικής και τόσο σπάνιας, όσο η εντατική ανάγνωση.

Παράλληλα, επιχείρησε να καταδείξει ότι η διάδοση της ανάγνωσης δεν θα γίνει ποτέ μία μηχανική απόρροια της προσφοράς της, δημόσιας ή ιδιωτικής. Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι ο λανθάνων οικονομισμός των πολιτικών πολιτιστικών σχεδιασμών -που έχει πάντα την τάση να επιχειρεί μία κοινωνιολογική αναγωγή, και, συγκεκριμένα, αυτή που ανάγει το πρόβλημα της *διάδοσης της ανάγνωσης* στο πρόβλημα της *υλικής προσβασιμότητας* στα μέσα της πολιτισμικής πρακτικής- δεν είναι επιστημονικά θεμελιωμένος.

Τέλος, η έρευνα εξέτασε τους όρους διάδοσης της ανάγνωσης στις κοινωνικές ομάδες που, επί του παρόντος, δεν την υιοθετούν, ή την υιοθετούν σε μικρό βαθμό έντασης, καταδεικνύοντας πως κάθε ρεαλιστικού χαρακτήρα προσπάθεια προς τον εκδημοκρατισμό της ανάγνωσης θα πρέπει να λάβει υπόψη δύο κοινωνιολογικές πραγματικότητες: α) την ανισότητα της κοινωνικής κατανομής των ικανοτήτων να διαβάζει κάποιος γρήγορα και πολύ, και β) τη συγκέντρωση σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες *πολιτισμικών στάσεων* προσανατολισμένων σε διαφορετικές αξίες τηςσχόλης ή της υιοθέτησης από αυτές ακόμη και στάσεων που απορρίπτουν και απαξιώνουν ρητά την ανάγνωση. Σε διαφορετική περίπτωση, η πρόθεση να διαχύσουμε ευρέως την ανάγνωση θα παραμένει ευσεβής πόθος.